

Välimäen tila ja maatalouden muutos 2000-luvulle siirryttäessä

Eero Vitikan haastattelusta koonnut Matti Höyssä

Välimäen tilan kehitys kuvaa suomalaisen maatalouden muutoksen viime vuosisadan alusta tähän päivään. Välimäen tila on ollut alun perin yksi Laukon torpista. Tilasta puhutaan myös nimellä Haistian Välimäki, koska rakennukset ovat Haistian vuoren juurella. Nyt tila on omillaan hyvin menestyvä maatila, joka uskoo vielä perinteiseen maanviljelykseen. Pyhäjärven Välimäenlahti on pihapiiristä vain 100 metrin päässä, joten järvi vuodenaikaisine muutoksineen on mukava seurattava pirtin ikkunasta.

Vuokra-välikirja.

Välimäen vuokra tilaan
Laukon suuhukartanon
Pyhäjärven kappeliin
Kalle Välimäen

Kapteeni Herman Handestehjöl - Nordström
Kalle Välimäen

vuokramiehiksi
 ja Eero Vitikan
 lukien 1. p:n. Toukokuuta 1908
 vuoteen 1909 Heinäk. 31 päivään

Laukon kartanossa Toukokuu 1. p:nä 1908

Tapaakuna Herman Handestehjöl - Nordström
Kalle Välimäen

Tämän vuokrasopimuksen, josta on tehty kaksi yhtäpitävää kappetta, esimenne täyttyvistä ja sitouduksista
 siitä tarkoin noudatamaan. Paikka ja aika edellä mainittu.

Kalle Välimäen

Talon todittaneeksi *Kapteeni Herman Handestehjöl - Nordström*
Kalle Välimäen

sekä läsnä valmessa

muutakin täyttämättä on tässä ovi alkuun- ja loppuun edellä olevan vuokratilaa. Paikka ja aika edellä
 mainittu.

M. Wikström *Anttonen*

Tila oli ensin Kalle ja Edla Välimäellä vuokralla, mutta he saivat sittemmin ostaa tilan omakseen. Heidän tyttärensä Eira syntyi vuonna 1918. Eira ei ole kauaksi lähtenyt syntymäkodistaan. Vain talven 2004 hän vietti Nokialla keskustassa. Eiran mies Toivo Hakala kuoli vuonna 1998. Jo Eira ja Toivo laajensivat Välimäkeä ostamalla lisää pelloja. Eiran ja Toivon aikaan maatilalla piti olla kaikkea karjaa ja monipuolista viljanviljelyä talon ja karjan tarpeisiin. Heidän tyttärensä Merja syntyi vuonna 1953.

Merja oli jo nuorena kova karja-ihminen, niinpä ei ole ihmeellistä, että hän tapasi tulevan miehensä Eero Vitikan karjatalouden merkeissä. Molemmat olivat seuraamassa Laukon kartanon leh-mähuutokauppaa. Tämän jälkeen alkoikin tapahtua nopeasti. 4H-neuvoja Maire Kivistö vei molemmat Padasjoelle lypsykil-

pailuihin. Kilpailu oli ollut tiukka ja Merja oli voittanut Eeron kilpailussa. Siitä syntyi kuitenkin samalla seurustelun kipinä. Eero toteaa, että kannatti: "sain paremman lypsäjän ja hyvän perheen äidin sekä talon emännän, jolta kaikki työt luontuvat". Eeron ja Merjan yhdistänyt 4H- harrastus on jatkunut molemmilla.

Eero on ollut mestari traktorilla kyntämisessä ja ajotaidossa, mutta myös sonninkasvatuksessa.

Vihille Merja ja Eero menivät 1977. Merjalla ja Eerolla on kolme lasta: Erja Satu Anneli syntyi vuonna 1978, Mira Anna Emilia (Eeron äidin ja Eeron mummon mukaan) vuonna 1982 ja Marko Kalle Vihtori (Merjan papan ja Eeron papan mukaan) vuonna 1986. Vitikat viljelivät aluksi kaksi vuotta vuokralla Eeron kotitilaa Vesilahden Suonolassa ja ostivat sitten Välimäen tilan Eiralta ja Toivolta keväällä 1981. Jo silloin Vitikat olivat nopeita liikkeissään. Muuttopäivänä lehmät lypsettiin aamulla Suonolassa putkilypsykoneella, mutta illalla lypsettiin jo samalla koneella Välimäessä!

Heti ensimmäisenä kesänä rakennettiin päärakennukseen lisäsiipi, johon saatiin sauna ja WC-tilat, joka oli lapsiperheelle tärkeä asia. Samalla saatiin keskuslämmitykselle hyvät tilat alakertaan.

Myös tilaa on kehitetty jatkuvasti. Vitikat saivat vuonna 1983 ostaa Aino Leppäselältä peltoa 11,5 hehtaarin alueen. Muutama vuosi myöhemmin Nurmisen Hermannin halusi muuttaa kaupunkiin ja myi Eerolle ja Merjalle Nokian puoleiset peltonsa. Kun peltoala kasvoi, piti myös rakentaa viljakuivuri 80-luvun puolivälissä. Eero muistelee: "Vuodet vaihtelevat viljojen valmistumisen suhteen yllättävän paljon. Vuonna 1986 kuivattiin Räikän rukiita heinäkuussa, mutta seuraavana vuonna kuivauskausi alkoi vasta syys- lokakuun vaihteessa." Eero Vitikalla on tarkat muistiinpanot.

Vuosikymmenen loppupuolella alettiin puhua EU:iin liittymisestä. Puheitten sävy oli, että tuottajahinnat laskevat ja tilakoko kasvaa. Tässä tilanteessa Vitikat joutuivat pohtimaan maatalouden tuotantosuuntaa. Vanha navetta alkoi olla huonokuntoinen, ja EU saattaisi asettaa ympäristövaatimuksia karjanlannan käsittelyn suhteen. Eerolla ja Merjalla oli kaksi vaihtoehtoa: luopua karjasta ja suunnata viljan viljelyyn tai rakentaa uusi navetta. Valinta oli vaikea, koska EU:n vaikutuksista ei tiennyt mitään. Vitikat tekivät ratkaisun karjan puolesta. He saivat maatalouspiiristä (nykyään TE-keskus) luvan navetalle, jossa oli tilat 40 lehmän parsipaikalle ja nuorelle karjalle. Vertailun vuoksi voi todeta, että vuonna 1995, kun oltiin EU:ssa, ei rakennuslupaa saanut alle 50 lehmän navetalle. Tällaista on ollut maatalouden muutos! Omasta metsästä saatiin puutavara, jota tarvittiin yhteensä 250 m³. Rakentaminen alkoi keväällä 1990. Vuosi oli otollinen rakentamiselle. Maa ei ollut jäässä, eikä vettä satanut. Pyhäjärvestä jäät lähtivät jo maaliskuussa ja touot tehtiin huhtikuussa. Timpurien ei tarvinnut pitää sadetta kuin pari tuntia ennen kuin saatiin vesikatto valmiiksi. Marraskuussa navetta oli valmis ja saatiin karja sisälle uuteen navettaan.

Eräs muutoskohta tilan kehittämisessä oli keväällä 1991. Peräpietilän silloinen isäntä Heikki Hakkarainen tuli Eeron puheille ja sanoi, että nyt joko te ostatte hänen maansa tai hän myy ne muille. Heikki oli ehdottanut samaa jo aiemmin, mutta nyt hän oli tosissaan. Maatalouspiirissä ymmärrettiin toisaalta uuden na-

vetan ja ison karjamäärän vaatima peltotarve, mutta toisaalta vaadittiin tarkat laskelmat. Maatalouspiiri halusi pitää huolen, että tilalla selvittiin tulevista rasitteista. Sirpa Himanen oli tarkka arvioija ja laskelmien tekijä. EU:n vaikutusta ei vielä tiedetty silloinkaan ja piti arvioida useita vaihtoehtoja. Maksuvalmius näytti kuitenkin hyvältä ja kaupat syntyivät.

Vitikat lisäsivät lehmämäärää vasikoita hankkimalla. Parsinavetassa kiinni ollut lehmä ei tahdo sopeutua pihattonavettaan ja ryhmässä oloon. Pihatossa lehmät kulkevat vapaana. Alkuvaiheessa kasvatettiin myös sonnit teuraskokoisiksi. EU:n myötä teurassonnien pito tuli kannattamattomaksi, koska lihan hinta romahti. Lehmämäärän kasvaessa karsinat täyttyivät vasikoista ja hiehoista. Navetta täyttyikin pian aiottuun mitoitukseen.

Navetan rakentamiseen tilan kehittäminen ei pysähtynyt. Eero muistelee: "Hely ja Seppo Pölläselältä olemme vielä saaneet ostaa perämetsän Rajalan maastosta". Vitikat ostivat takaisin myös aiemmin Välimäestä erotetun huvilan Haistian vuoresta. Sinne he ovat rakentaneet uudet rakennukset. Huvilasta on tullut tärkeä koko Vitikan perheelle. Siellä vietetään vähäinen vapaa-aika sukulaisten ja tuttavien kanssa. Sinne tulevat myös perheen nuoret mielellään. Siellä on mukava parantaa maailmaa ja nauttia leppoisista löylyistä ja Pyhäjärven pehmeästä vedestä. Täällä saunalla Eero ja Merja aloittivat uuden harrastuksen – avantoon kerran viikossa - vuoden 2000 syksyllä. Nyt on jo menossa kuudes vuosi. Eero ja Merja suosittelevat harrastusta muillekin.

Avantouinti ja saunominen sujuvat mukavasti, kun kimpassa mukana oleva Maija Lehdonmäki Joenpohjasta tulee lämmittämään saunan. Hän pääsee avustamaan vähän aikaisemmin, koska heillä ei ole enää karjaa. Eero ja Merja ja muut porukassa olevat pääsevät sitten suoraan lämpimään saunaan. Saunan suhteen Vitikoilla on oma työnjako: Merja hoitaa saunakahvit ja Eero huolehtii avannosta. Vitikat ovat ostaneet myös pari muuta huvilaa. Molemmat ovat lähiympäristöstä: toisen Välimäenlahdesta ja toisen Nurmisen Hermannin aiemmin myymän tontin takaisin. Tämä osaltaan kuvaa sitä maatilojen yritystoiminnan laajentumista.

Vuosituhanneen vaihteessa Nokian kaupunki laati koko kaupungin rantoja koskevan ranta-osayleiskaavan. Kaavassa ehdotettiin Haistian vuoren 11 hehtaarin alue MY-alueeksi. MY-alue on hyvin rajoittava: alueella on ehdoton rakennuskielto, maa-aineksia ei saa ottaa, ja puita ei saa kaataa ilman kaupungin lupaa. Tästä ehdotuksesta kuitenkin valitettiin ja sen perusteella kaavaa muutettiin siten, että kasvullinen metsämaa rajattiin pois MY-alueesta. Kuitenkaan rakennusoikeutta ei saatu, vaikka rakentamatonta rantaa oli 900 metriä. Kolmannella valituskerralla saatiin sentään yhden loma-asunnon rakennusoikeus. Eero toteaa: tämä pisti mielen matalaksi, mutta tähän pitää kai tottua, ettei omistusoikeudella ole nykyään mitään merkitystä. Myöhemmin Metsäkeskus vuokrasi Haistian vuoren laen, joka on upea näköalapaikka, luonnonsuojelualueeksi.

Ranta-osayleiskaavan mukaiselle paikalle on nyt nousemassa uusi, vielä edellistä komeampi huvila. Mäntytukit kaadettiin omasta metsästä ja vietiin ne Kuortaneelle käsin kuorittavaksi ja veistettäväksi. Rakennus alkaa juuri valmistua saunareissuja varten.

Tällainen on tarina Välimäen tilasta noin sadan vuoden ajalta. Tilaa ovat kaikki sukupolvet huolella kehittäneet aina paremmaksi elää ja asua. Eero on toimen miehenä ja muutenkin avuliaana ollut auttelemassa naapureita ja kesäasukkaita traktorilla tai kaivurilla. Mutta Eero on ollut myös ahkera erilaisissa yhdistystoimissa kuten 4H, Maamiesseura, maatalouskeskus jne. Eero ja Merja toivovat, että pelloja viljeltäisiin tarmokkaasti heidänkin jälkeensä. Ainakin omat lapset ovat aina auttaneet ja olleet työssä mukana, joten se luo uskoa tulevaisuuteen.

Merja ja Eero Vitikka vuonna 2005.

Pihatossa lehmät kulkevat ympäri vuoden vapaasti sisälle ja ulos. Ne saavat syödä korsiruokaa vapaasti ulkoa ja sisältä haluamansa määrän. Vilja ja

tiivisterehu sensijaan annostellaan lehmän kaulassa olevan tunnistimen avulla. Tietokoneelta isäntä ja emäntä säätelevät kunkin eläimen rehumääriä, kerta-annosten syöttönöpeuksia ja ruokintakertojen välejä. Lypsylle lehmät saapuvat lypsyasemalle, joka on kuin parvella, jolloin lypsäjällä on ergonomisesti hyvä työasento.

Vuokra-välikirja.

Välämäen vuokra tilaan
Laukon sukurantaan
Töhtijärven kappelissa
Kappalainen Herman Standertskjöld - Nordström
Kalle Välämäen

sijaitseva

alueella

ofan minä

vuokramieheksi

ja hänen vaimonsa

lokien 1 päiv. Toukokuuta 1908

vuoteen 1909 Huhtikuun 31 päivään

Laukon kartanossa *Toukokuu* kuun 1 päivä 1908

Tapahtuna Herman Standertskjöld - Nordström
kante
Gustaf Standertskjöld - Nordström

Tähän vuokrasopimukseen, josta on tehty kaksi yhtäpitävää kappaletta, olenne tyytyväiset ja sitoudunne
sitä tarkoin noudattamaan. Paikka ja aika edellä mainitut.

Kalle Välämäki

Täten todistanne että Kappalainen Herman Standertskjöld - Nordström
kante Gustaf S - S ja Kalle Välämäki
sekä hänen vaimonsa

meidän läsnäollessamme omakätisesti ovat allekirjoittaneet edellä olevan vuokrakirjan. Paikka ja aika edellä
mainitut.

A. Wikström Artur Börsjö

SIVUN 512 ALKU:

"Lähetää kottii Karjalaa..."!

Sota senkuin jatkui, mutta keväällä 1942 alettiin pyrkiä junaan, joka veisi Valkjärvelle asti. Tokkopa isä ja äiti edes tiesivät, miten sieltä päästään loput kaksikymmentä kilometriä.

Haikeutta en muista olleen Palhosta lähdössä, vaikkei sieltä ikäviä muistoja minulle jäänyt.

Matkalta selkeimpiä muistikuvia ovat Hämeen Linnan suuret tiiliseinät, ja Viipurin aseman viereisessä rauniokasassa seisoskelevat piippalakkiset harmaat miehet. Sitten kuorma-auton lavalla tavaroiden seassa, ja lopuksi Kasakkamäen alla pois autosta kävelemään viimeinen sata metriä, ja sen aikana äidin itkun purkaus nähdessään runnellun, mutta pystyssä olleen kotimökin ja navetan, vaikkakin ilman pihapiirissä olleita puurakenteisia aittaa, kujamaata ja latoa.

SIVUN 508 LOPPU:

Palhon kartanossa evakkopoikana

Soini Hartikainen

Vappukeväänä 2005 autoilin ystävän kanssa muistojen maisemaan Palhon kartanon pihalle.

Oli siellä paljon tuttua, mutta oli oudon tuntuistakin. Luonto oli harmaa, vuodenaika oli ihan erilainen, kuin muistikuvissa. Piha oli ihan hiljainen, ei elon merkkiä. Rakennukset olivat alakuloisia, ilman kartanon loistokkuutta, remontti näytti ole-

Evä

vu

jok

Pekka

Oi

pa

Hinkk

vuod

keeps

tan

ler

Talvi

olivat

suuria

löydy

le ja a

suhte

perus

naapi

lässä

myös

m

Perhe

harjoi

monta

tilan

tila or

muka

aikuis

mään

Le

irr

Palho

Nuor

Lamp

pian

saare

harta

ammi

ylläp

teisiä

pi

la

Seur

hava

myös

Vakk

raker

van menossa. Kuitenkin yritin palauttaa mieleeni yksityiskohtia tapahtumista 64 vuoden takaa, Hinkkasen Ritvan yllytyksestä. Kertoilin niitä matkakumppanille, joka itsekin oli ollut evakkopoikana Vesilahden maisemissa.

Olin elänyt Palhon väenpirtissä kevästä 1941 huhtikuuhun 1942 sodasta jo vapautetun isäni ja äitini ja rippikoulua käyvän nuorimman siskoni kanssa. Asunto-
na oli päärakennuksen vieressä olevan väenpirtin hellahuone, minkä vieressä oli niin suuri pirtti, että yksi renki leuhki taitojaan ajamalla hevosen rekineen sisälle pariovista.

Siinä pirtissä renkipapparaiset kävivät syömässä eväitään ja puhumassa mielenkiintoisia asioita. Kartanon suuret rakennukset, navetta, puimala ja muut erikoisine hajuineen syöpyivät mieleen. Itse olin silloin seitsenvuotias. Se kesä ja talvi olivat seikkailuja ja oppimisia täynnä.

"Kevättä rinnassa."

Keväällä 1941 muutimme siis Palhon kartanoon. Ennen lähtöä Haistian kylästä Välimäen ja Perälän taloista muistan, että vaikka luntakin oli vielä maassa, niin ilma oli lämmin, ja istuimme talon pihalla ihmettelemässä suuren hyttysparven tanssia.

Palhon kartanon piha laskee notkoon, missä on paljon pajupensaita. Jännimpiä olivat pensaikossa asustavat harakat, ja etenkin niiden pesät. Ei niitä hajotettu, mutta seurattiin lintujen touhuja, ja joskus löytyi monivärisenä kimalteleva sulkakin. Siellä taisin oppia senkin, että pajun "lampaat" ovatkin pajun "kissoja".

" Kesä keikkuen tulevi."

Oikeita lampaita vietiin suuri lauma suurella lautalla läheiseen saareen kesäksi. Hevosia uitettiin, ja rannassa oli laivalaituri, johon Tampereelta tuli valkokylkinen, punapohjainen laiva, Pajulahti I.

Olihan mahtavaa päästä kyytiin kauppareissulle Pajulahteen tai Vesilahteen. Laivan kiinnittäminen laituriin hyppäämällä paksun köyden kanssa, vielä sen irrottaminen ja viime hetkellä mukaan hyppääminen teki laivapojasta sankarin. Nämä tapaukset piti nähdä joka kerta uudestaan. Aiemmin en muista sellaista Karjalassa nähneeni. Tietysti kaarnaveneiden lisäksi puusta piti tehdä oma komea laiva, muuten valkoinen, mutta pohja punainen. Mistä lie maalia saatu. Kesällä Palhossa touhusin toisen evakkopojankin kanssa, ja mielestäni hän asui jossain lähellä ja oli yksi Jyräksen pojista. Olen yrittänyt saada Meerin avulla tiedon, kuka hän on, mutta en ole saanut.

No joka tapauksessa : Me opettelimme yhdessä uimaan. Kun laiva oli hyvä uimaan, niin me uimme silleen, että otimme pohjasta vauhtia, painoimme pään pinnan alle, mutta kädet panimme yhteen pään päälle pinnan yläpuolelle, ja jaloilla potkien liu'uimme mahdollisimman pitkälle. Kädet kuvasivat laivan savupiippua, vaikka tyyli oli enemmän sukellusveneeseen, jollaisia emme tienneet olevan olemassakaan.

Yksi sen kesän muistoista on pihkan tuoksu. Loppukesällä innostuimme keräämään uusia komean värisiä ja pihkaisia kuusen käpyjä. Taisi olla kilpailua mää-

rästä, kun minä sain luvan kantaa niitä väenpirtissä olleeseen suureen polttopuulaatikkoon. Siinä Palhon mäellä oli joko kaadettu kuusia tai tuuli oli katkonut latvoja, joista käpyjä helposti saatiin. Olen sen jälkeen vielä vanhana ukkonakin halunnut tehdä metsätöitä kuusikoissa. Siitä huolimatta, että käpyjen kerääminen loppui nuhteisiin, kun ne homehtuivat laatikossaan, ja hieno pihkan haju muuttui homeen hajuksi.

Toinen epätavallisempi hajumuisto on särkyvän kiven haju. Siellä tehtiin tietöitä, missä ammuttiin kiviä. Lähitalon muonamiehen pojan kanssa keksittiin, että kun suuri kivenlohkare heitettiin kovalla voimalla suureen maakiveen, niin syntyi mojova pamaus, pilvi kivipölyä ja sen omituinen haju.

” Oppia ikä kaikki. ”

Olin jo edellistalvena täyttänyt 7 vuotta, ja minun olisi pitänyt mennä kouluun. Isä oli kuitenkin sitä mieltä, että kun kesällä oli alkanut jatkosota, niin ” koht männää Hovkylää, siel on hyvä koulu.”

Niinpä koulun aloittaminen Palhossa jäi, mutta oppia sain hämäläiskavereilta, pojilta ja tytöiltä, jotka olivat jo olleet ennenkin koulussa. Sain enemmänkin, kuin mitä opettajalta olisinkaan saanut. Olin jo edelliskesänä ja talvena Haistiassa leikkinyt ja vähän tutkinutkin asioita ikäisteni kanssa, mutta siellä pahempi opiskelu oli sätkien kääriminen ja polttaminen, ja tulen kanssa sähräily jopa heinäladossa !

Palhossa kuitenkin eräs vanhempi poika valisti minua enemmän tiedoillaan tytöistä. Liekö Vesilahden murretta se, kun hän käytti teonsanassa y-kirjainta siinä, missä myöhemmin kuulin isojen poikien käyttävän u-kirjainta ?

Aikuisia naisia olin nähnyt suurpiirteisesti. Yhden kerran jopa pyörryin ! Se tapahtui Palhon kartanon yhteissaunassa. Suuressa porukassa ja kovassa löylyssä kaikki vaan pimeni, ja heräsin lattialta, missä naiset hoivailivat minua. Veivät ulko-ovelle talviseen ulkoilmaan, mikä tuntui helpolta hengittää.

Palhossa opin syömään tomaattia. En tiedä kasvattiko äiti niitä, lanttua ja naurista kasvatti ja joitakin muita kasveja. Isä tietysti kasvatti kessua. Minua vahvistettiin syöttämällä kermaan sekoitettua näkkileipämurua. Lantun jälttä oli hyvää. Mutta tomaatti oli omituisen makuista. Sain sen menemään alas vain sokerin kanssa. Meillä oli omavaraisuutta maitotuotteista, kun kermaakin heiveröiselle pojalle syötettiin.

Heiveröisenä pojan piti lapamato. Kuitenkin ainakin voiannos oli aina vain pieni nokare. Ehkä suuremmat nokareet äiti vaihtoi sakariiniin, mitkä pillerit olivat hienossa, pienessä, pyöreässä puurasiassa. Niinpä opin nauttimaan voinokareesta silleen, että levitin sen leivänviipaleen loppupäähän, niin että viimeinen suupala oli tosi maukas. Vaikka nykyrasvojeni takia en käytä voita, niin periaate on säilynyt sellaisena, että loppu ruuasta olisi maukkain. Myös sellainen periaate on säilynyt sota-ajalta, että lautaselta pyrin syömään kaiken ruuan mahdollisimman tarkasti loppuun.

Palhon väenpirtissä, mikä oli asuntomme sisäänkäyntinä ja missä rengit kävivät syömässä eväitään, muistan yhden rengin esitelleen makkaraa, mikä oli tehty metsäsian, eli mäyrän, lihasta. Se oli vaaleaa ja melko rasvaisen näköistä, mutta mausta ei ole mielikuvaa. Silloin ei ilmeisesti vielä ollut Laukon peuroja, ainakaan syötäväksi asti.

" On sota tuimaa, - - - ."

Palhossa kuunneltiin isän radiota. Siinä tarvittiin tiiliskiven kokoinen ja muotoinen patteri.

Niinä aikoina Suomi pärjäsikin ja valloitti Karjalaa takaisin. Silloin sota-ajan laulut syöpyivät mieleeni. Hauskin oli "Eldankajärven jää", ja ehkä yleisin "Kasarmimme eessä - - -". Sodassa olevat ja etenkin kaatuneet olivat sankareita. Siskoni Hilka oli rintamalottana, ja kuvittelin, että kun hän kaatuu, niin meilläkin on sankari. Onneksi kuitenkin sitä ei tullut.

Vuonna 1941 isä ei ikänsä ja sairautensa takia joutunut sotaan. Taisi kuitenkin olla jossakin työvelvollisena, liekö ollut siltavahtina. Niin kuin Karjalassa niin Palhonkin rannoilla isä piti kutomiaan rysiä ja "kartiskaa", ja talvella mertoja, ja kaloja tuli paljon.

Mielelläni oleskelin väenpirtissä renkien ruokatunnin aikana. Varsinaisesti mitään uutta en muista oppineeni, mutta yksi kokemus jäi ikuisiksi ajoiksi mieleeni. Yksi palkollinen oli tuonut mukanaan kaksirivisen haitarin, ja soitteli sillä senaikaista sävelmiä. Sain pitää sitä ja vähän kokeillakin. Se jäi kiinnostamaan niin paljon, että nuorena haaveilin pienestä haitarista, mutta sain vain huuliharpun. Aikuisena näin neuvostoaikana työmatkallani yhdessä Tallinnan konsortiokaupassa samanlaisen

mustan kaksirivisen kuin Palhossa oli, mutta valitettavasti en heti ostanut. Myöhemmin en löytänyt samanlaista, vaan ostin kyllä sieltä normaalin venäläisen kolmirivisen, mutta ei siinä ole hohtoa.

Joulu 1941 vietettiin Palhossa. Sellaisen muistan, että sain lahjaksi pelikortit "Lumikki ja seitsemän kääpiötä." Niissä oli neljä maata, samaan tapaan kuin tavanomaisissa pelikorteissa. Minun isäni oli tosi vihainen, että pojalle oli pelikortit tuotu. Hän ei voinut sietää kortin pelaamista. Vaikka hän itse harrasti kessun kasvattamista ja polttoa, sekä kiljun tekoa ja naikkailua, niin kortin peluu oli liian suuri pahe. Liekö itsellään ollut karvaita kokemuksia.

Eräs talven suuri elämys oli, kun sain lasketella muonamiehen pojan omistamalla rattikelkalla.

Se oli tosi hieno, kokonaan puusta taitavasti tehty, muoto oli niin kuin parireellä. Etuosa kääntyili, kun etupäässä olevasta ratista kiersi. Lavetti oli kiinteänä takareessä, minkä päällä istuttiin. Ihan saattoi kuvitella ajavansa autoa. Käytössä oli myös potkukelkkoja laskettelemiseen mäkisillä pihateillä ja maantielläkin. Ja tietysti suksillakin lasketeltiin, karvareuhka päässä ja huopaset nahkarakseissa.

PALHON KARTANO

Palhon kartanon historiaa

Liisa Mattila

Lähteet:

Hakuni, Urho *et al.* (1946) *Vesilahti 1346 – 1946. 600-vuotisjuhlajulkaisu.*
Tampereen Kirjapaino-Osakeyhtiö, Tampere.

Palho, Marjatta *Haastatelu 15.3.2005*

Soini, Hannele (1993) *Palho 1843-1993. 150 vuotta saman suvun hallussa.*
Palho erään sukupolven elämän keskipisteenä kirjeiden valossa.

Palhon kartanon perusti Wilhelm von Schantz vuonna 1796 Laukon kartanosta ostamistaan rälssitiloista Pynnästä, Tavolasta, Uotilasta ja puolesta Knaapin itsellistilaa. Talosta tuli kartano, koska talo perustui suurimmaksi osaksi rälssimaihin. Kaikki Suomessa tällä hetkellä olevat von Schantzit ovat alkuaan tämän Palhoa hallinneen Schantzin suvun jälkeläisiä. Muun muassa marsalkka Mannerheimin isoäiti Katarina Elisabet (o.s. de Carnall) kuului Schantzin sukuun ja on käynyt lapsena isoäitinsä Eva Vilhelmina von Schantzin, Palhon friherrarinnan luona kylässä. Vanha kansa kutsui Pynnänmäkeä vielä 1900-luvun alussa riiarinnan mäeksi.

Kartanon päärakennus sijaitsi alunperin Pynnänmäellä, samalla paikalla, jossa Palhon kylän neljä taloa sijaitsivat ennen isojakoa. Tänä päivänä Pynnänmäellä on vielä erotettavissa keskiaikaisen kylän rakennusten uunin pohjia ja paikalla kasvaa vanhoja kulttuurikasveja merkkeinä aikaisemmasta asutuksesta. Kartanon päärakennus siirrettiin Pynnältä nykyiselle paikalleen vuonna 1830. Schantzien tarina Palhossa oli lyhyt. Lapsia oli paljon ja ensimmäinen omistaja,

everstiluutnantti Anton Wilhelm von Schantz, kuoli pian. Vuonna 1842 taloa oli ryhdyttävä myymään, koska talo oli kiinnitetty hypoteekkilainoin niin täydellisesti, että vain yksi kolmannes taloa oli enää kiinnittämättä. Siitäkin osasta oli velkaa Jaakolan isännälle. Kelhon kartanon pojalla, Juho Juhonpoika Kelholla tai Kärppälällä (1818-1887), millä nimellä Juho Juhonpoika tuolloin kulki, oli mahdollisuus ostaa kartano, koska suurin osa tilan hinnasta oli pitkäaikaista velkaa.

Juho Juhonpoika oli syntynyt Lempäälässä, Kelhossa, 22.6.1818 ja meni naimisiin talollisen tyttären Kreeta Kaisa Mikontyttären (1819-1867/68) kanssa. Kreeta Kaisa oli aivan viime vuosiin saakka kulkeneen tarinan mukaan kotoisin Vesilahden Hinsalasta, Kärjen talosta. Hän oli kuitenkin syntynyt Lempäälän Perälän Laurilassa 13.6.1819.

Juho Juhonpoika oli omistanut ja hoitanut jo paria muuta taloa ennen Palhon ostamista ja tärkein näistä lienee ollut Kärppälän omistaminen, jonka hän sittemmin möi veljelleen Matti Juhonpojalle vuonna 1844 tai 1845. Talojen osto mahdollistui myös Kreeta Kaisan perinnön myötä. Kärppälän myynti ei tapahtunut samalla hetkellä kuin Palho ostettiin vaan Juho Juhonpoika omisti molempia tiloja muutamia vuosia rinnakkain. Mahdollisesti hän piti Palhon ostamista sen verran uhkarohkeana tekona, ettei tahtonut luopua vanhasta kotipitäjästään ja omistamastaan talosta ennen kuin tiesi Palhon maista enemmän. Perimätietojen mukaan Palhoon tultiin, sillä sieltä oli käsin oli paremmat yhteydet Tampereelle – lähimpään kaupunkiin - ja sitä kautta suureen maailmaan. Yhteydet olivat vesiyhteyksiä, jotka olivat 1800-luvulla maantieyhteyksiä kätevämpiä ja nopeampia.

Palhossa perheeseen syntyi useita lapsia, mutta ilmeisesti ankarat katovuodet 1860-luvulla veivät pienokaisista keskimmäiset hautaan. Juho Juhonpoika luopui talostaan vuonna 1868, jolloin hän myi sen pojalleen August Juhonpojalle (1842-1902). August Juhonpoika Kartano otti nimekseen Peltonen todennäköisesti vuonna 1877. Lapset, Werner Donatus (1865-1944), Johannes Victor (1868-1941), August Fridolf (1870-1952), Emma Lyydi (1872-1952), Anna Totta (1881-1947), Tyyne Susanna (1883-1914), Aimo Samuel (1885-1918) ja Kaarlo Hannu Waldemar (1886-1917) olivat koulua käydessään kaikki Peltosia.

1880-luvulta 1920-luvulle säilyneissä kirjeissä lasten luonteet ja harrastukset tulevat hyvin esiin. Mielenkiintoista on ollut havaita miten paljon tuohon aikaan sisarukset ja heidän äitinsä Emma Susanna (os. Hietaniemi) matkustivat. Matkat olivat nykyoloihin nähden pitkiä ja ne tehtiin yleensä hevosella tai laivalla säiden armoilla. Hietaniemi Lempäälässä oli miellyttävä välietappi; siellä poikettiin usein kotiin palatessa tai kotoa lähdetessä. Lempoisten asemalta käveltiin usein Hietaniemeen, jossa odotettiin kyytiä kotoa. Voipaalan kartanon asioita hoidettiin ja siellä käytiin samoin kuin Raalassa sukulaisten luona. Matkat eivät kirjeissä tunnu miltään, kun lapset kertovat poikkeamisistaan.

Kirjeistä ilmenee 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun tapahtumat. Kieliongelmaan on eräitä viittauksia, mutta sisarukset hallitsivat ruotsin kielen. Lyydi joutui käyttä-

mään sitä Helsingissä käsityökoulussa, Verner ja August toimivat pappeina myös ruotsinkielisissä seurakunnissa ja Johannes Peltonen osasi myös hyvin venäjää, mikä käy ilmi hänen kirjeestään Lappeenrannasta vuodelta 1891, jolloin hän pääsi tervehtimään Suomessa vierailulla ollutta Aleksanteri III:ta.

Kirjeistä välittyy Palhon rooli elämän keskipisteenä. Kotiin kirjoitettiin koulu- ja opiskeluaikana kerran viikossa; omista kodeista käsinkin ilmeisesti vähintään kerran kuussa. Palhosta ja sisaruksista odotettiin kuulumisia ja kirjeet eräissä tapauksissa kiersivät, jotta kaikki saisivat tietää toisistaan. Palhon oleminen elämän keskipisteenä ja huoltopisteenä tulee ilmi muun muassa siitä, että vaatehuolto hoidettiin Palhosta käsin ruokapuolesta puhumattakaan. Apua sairauksiin saatiin myös Palhosta. Lyydi Soinin (naimisissa piirilääkäri Juho Soinin kanssa) perheeseen Kemiin hankittiin apulaisetkin Vesilahdesta Palhon välityksellä – ehkä muillekin.

Istumassa vas: Johannes, Hannu, Emma Susanna o.s. Hietaniemi, Johan August Peltonen, Tyyne. Seisomassa vas: Aimo, Anna, August, Lyydia, Werner

Oikeusneuvos Johannes Peltonen (4.9.1868-25.2.1941)

Kahdeksanhenkisen sisarussarjan toiseksi vanhin, Korkeimman oikeuden oikeusneuvos ja senaattori Johannes Victor Peltonen, palasi lakimies-valtiomiesuransa jälkeen Palhoon hoitamaan kotitilaansa v. 1919 (Vesilahti 600 vuotta). "Vesilahden suurin mies"¹ tuli ylioppilaaksi Hämeenlinnan normaalilyseosta vuonna 1887 ja suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon vuonna 1889 ja molempien oikeuksien kandidaatin tutkinnon vuonna 1893. Varatuomarin arvon hän sai vuonna 1895.

¹ Johannes Peltosen läheisen ystävän ja hänen toimintansa tarkkailijan senaattori Juhani Arajärven sanomaa Peltosen hautajaisissa.

Hän toimi kanslistina senaatin oikeusosastossa vuosina 1902-1903, jonka jälkeen hänestä tuli seuraavana vuonna Viipurin hovioikeuden asessori (vuoteen 1905). Syksyllä 1909 hänet nimitettiin senaattoriksi ja senaatin oikeusosaston jäseneksi. Näissä tehtävissä Peltonen toimi vuoteen 1912 asti, jolloin hän sai pyytämänsä eron. Vuonna 1917 hänet kutsuttiin uudelleen senaatin oikeusosaston jäseneksi ja seuraavana vuonna hänet nimitettiin Korkeimpaan oikeuteen oikeusneuvokseksi.

Kirjeistä käy ilmi, että Palho ja maatalon työt säilyivät oikeusneuvoksen mielessä ja huolena myös isäänmaan vaikeina ja ristiriitoja täynnä olevina aikoina.

Palattuaan Vesilahden Johannes Peltonen otti hoitaaksen tilan viljelyn ja toimi sen ohella aktiivisesti kunnan tehtävissä. Hän oli Vesilahden kunnanvaltuuston jäsenenä vuosina 1920-1940 ja valtuuston puheenjohtajan tehtävissä vuodesta 1929 vuoteen 1940. Vesilahden kunnantalon istuntosalissa on vielä tänäkin päivänä käytössä Johannekselle kuulunut puinen puheenjohtajan tuoli. Kirkkovaltuuston jäsenenä Johannes Peltonen toimi vuodesta 1927 kuolemaansa saakka. Kansanedustajana hän oli vuosina 1922-1926.

Marjatta Palho muistelee Junnu-setää ystävällisenä ja leppoisana miehenä, joka otti aina mielellään veljentyttärensä reppuselkään astellessaan kartanon saleissa.

Vesilahden 600-vuotisjuhlajulkaisussa Johannes Peltosta muistellaan aina valmiina tarjoamaan apuaan, harkitsevana ja oikedentuntoisena, yhteistä parasta silmällä pitävänä, antamatta puolue- tai kulmakuntaetuilujen vaikuttaa kannatoihinsa, mutta myös muotoon katsomatta vakaumuksensa ilmituovana miehenä.